

Stora Sköndal, Tällberg och Lund. AF i psalmkommittén. P.O. Nisser nov. 2012

Motivering: söka ge lite färg åt bakgrunden till det porträtt som skapas genom de här samlingarna och som finns i litteraturen om honom. Jag tänker på hans egna bidrag, jag tänker på Rune Pär Olofssons biografi från 1981 och Alva Ekströms böcker om Anders och hans diktning. Jag har inte känt behov av att i kväll upprepa det som har sagts om hans utanförskap, hans tes att "en psalmförfattare skriver inte om det han äger utan om det han saknar", hans diskussion om psalmen som uttryck för dogmat, dvs bibeln tolkad i vår tids kontext, den biografiska bakgrunden till psalmer som "Jesus från Nasaret går här fram", "Våga vara den du i Kristus är", "Jag ska gråtande kasta mig ner", anekdoterna om hur han skrev psalmer i snön och mycket annat. Istället handlar det om sammanhanget, ramen kring hans arbete, sånt det tog form i 1969 års psalmkommitté, som jag uppfattade det, de 17 år vi fick samarbeta där. Det blir ett kåseri från mitt vinklade perspektiv.

Jag har valt några punkter i geografin. Det är inte av en slump. Anders placerade sig själv så, relaterade sig till platser, till jorden. Bekant är ju hans planer på att ge ut en

samling som hette Sångers från perronger. På resor sina resor från Dalarna bytte han tåg i Fagersta och på hans vandringar på perrongen där – han gick alltid, tror jag – kom den ena efter den andra texten till. Hans brev, formella eller informella, var alltid försedda med plats och datum. Datumet kunde svaja något, men platsen var exakt. Ugglarp. Älmhult. Lovö. Till mig sände han i september 1986 – f. ö. några veckor efter att kyrkomötet hade antagit den nya psalmboken – en illa medfaren bok. I ett bifogat kort brev, skrivet på maskin, men med mitt namn överst och hans namn nederst med bläck som vanligt, stod det "Här kommer äntligen Höckerts hymnologibok, hittade den just nu när jag rotade i en hylla". Höckert – det var fel, författaren hette Högmarck. Men avsändaradressen var korrekt: Maltesholmsvägen.

Den boken är inte bara en bok om psalmer utan berättar för mig också om Anders. Sliten och tummad, han hade läst den och många före honom. Ett slags långdiperspektiv som alltid fanns där i vad han sa och skrev. – Jag hade varit på besök hos honom, på Maltesholmsvägen i Hässelby, tidigare under våren. Det var i anslutning till hans 80-årsdag, och fått sitta ned och tala med honom och Sigrid. Det gällde bl.a. gammal psalm. Anders hade på något sätt

sin ena psalmpol i 1600-talet och den karolinska psalmboken. Den andra låg i nutid. Mellan de båda polerna slog psalmgnistorna i sitt frostensonska fyrverkeri. Hur som helst, Anders gav sig in i bokhyllornas lätta kaos för att leta just efter Högmarcks bok. Den var från 1735, ungefär samtida med den vitt spridda sångboken *Andelig Dufworöst*. Men det här var inte en dufworöst utan vår äldsta svenska hymnologi. Mycket kortfattad, men ändå. Jag hade läst om den i litteraturen men att den kunde finnas fysiskt på armlängds avstånd hade jag aldrig kunnat drömma om. Nu räckte inte armlängden till, Anders hittade den inte, och blev, inte generad, men lite förargad, och sa: ”När jag hittar den ska jag skicka den till dig. Jag behöver den inte längre”. Och så kom den. Den är viktig inte bara som bok utan som en påminnelse om det som jag nog fäste mig mest vid hos Anders: hans trofasthet. Han glömde aldrig den som helt enkelt varit medmänskligt hygglig mot honom och kanske gjort honom en tjänst.

Men allt började mycket längre bak i tiden, faktiskt 22 år före Höckert-boken.

Jag hade kommit till dåvarande Svenska kyrkans diakonistyrelse och Riksförbundet kyrklig ungdom i

Stockholm, med den besynnerliga titeln *Förste ungdomssekreterare*. Det var 1964 och det handlade mest om en administrativ uppgift i den stora organisationen med sina kontakter i stift och församlingar. Jag var rätt sliten efter några år som ensam stiftsadjunkt i Linköpings stift och behövde regelbundna arbetstider och en stol att sitta stilla på. Det blev inte så mycket av det. Den förste som fick mig att lämna stolen var Anders. Det dröjde inte många veckor den sommaren förrän telefonen ringde och en lätt skorrande röst presenterade sig som Anders Frostenson på Lovö. Hur han fått tag i mig begrep jag inte. Men det var typiskt för honom att när han fick en idé i skallen kunde han gå genom berg, eld och vatten för att idén skulle få kött och blod. Nu var idén psalmer för ungdom. Han skulle han ha en samling i Engelbrekts församlingshem kring nya psalmer – ”det måste ju vara intressant för ungdomar” - och han tyckte jag skulle gå dit. Anders hade grundat Hymnologiska institutet 1961 och han hade nu ett knippe psalmer som han ville diskutera. De kom ut året därpå, 1965, med titeln *17 Psalmer från hymnologiska institutet*. Av själva samlingen har jag inget särskilt minne, men mej högg han och frågade om han fick skicka över ”några texter”, som ha sa, tänkta för ungdom.

Det är klart att han fick. Så kom det en försvarlig bunt som jag med blandade känslor tog mig igenom. Visst var det väl något slags psalmer, men för ungdom? Den första började så här: "Solar skulle sig ej röra /om de inte sökte Gud". Med min kännedom om kyrkans ungdom den här tiden var det klart att det här var alldeles för sofistikerat. Och trodde han verkligen själv att solarna skulle stå still om de inte sökte Gud? Jag ringde och frågade. Det grundlade en vänskap som sträckte sig fram till 2006.

Fyra år senare kallades jag till en träff med professor Anders Jeffner, musikdirektören Harald Göransson, den nydisputerade litteraturhistorikern Esbjörn Belfrage och några till på diakonistyrelsen. Anders hade kallat alla och berättade att det börjat röra sig på psalmfronten. Kyrkomötet hade just godkänt en motion av biskop Asmark om att en kommitté skulle tillsättas för att arbeta fram ett tillägg till psalmboken – 1937 års psalmbok. Han lyste av förväntan. Äntligen. Det här ögonblicket hade han förberett i minst tio år. Det var tydligt att han hade tänkt sig Jeffner som ordförande. Jeffner ledde också samtalet och kändes alldeles övertygande lämpad för uppgiften. Han förde bl.a. redan då fram tanken på att ett sånt arbete borde ske ekumeniskt. Min egen roll blev att för något

slags sammanträdesanteckningar, i övrigt uppfattade jag saken så att jag skulle informeras, just för Kyrkans Ungdoms skull. RKU hade börjat stödja en orientering åt ett nytt håll med andliga visor där framför allt Lars Åke Lundberg var en drivande kraft. Men också andra dök upp, som Tore Littmarck, Jan Arvid Hellström, Hans Blennow m. fl. Vi hade hunnit ett stycke, gett ut några samlingar nya visor. Och – Anders. Med sin osvikliga känsla för rörelser i tiden, för psalmförnyelse, nya vägar och nya tidars och generationers uttrycksbehov hade han stigit in i och ställt upp för den ungdomskultur, som samma år exploderade över hela Europa – 1968.

I mars året därpå damp det ned ett brev i lådan. Avsändare var utbildningsdepartementet och ecklesiastikminister Palme. Där meddelades kortfattat att regeringen beslutat tillsätta en kommitté med uppgift att arbeta fram ett förslag till ett tillägg till 1937 års psalmbok. Som ledamöter utsågs (med titlar och allt) Anders Frostenson, Harald Göransson, Esbjörn Belfrage, Per Olof Nisser och Ulf Björkman. Jag var lite varskodd med blev överrumplad. Jag tyckte inte att jag, med enbart lite kontakt med visorna, platsade i detta kvalificerade gäng. Men fr.a. frågade jag mig vart Jeffner tagit vägen. Ordförande blev istället Ulf Björkman.

Här kommer mina rubrikorter in i bilden. Först står Stora Sköndal. Ulf var docent i praktisk teologi, hade skrivit en avhandling om Stilla veckans liturgi, och var sedan några år studierektor här. Just här hade Hymnologiska institutet förankrats 1961 genom Stora Sköndals direktor, Torsten Levenstam. Han erbjöd rum och annat för Anders och omfattades naturligtvis av Anders med varm trofasthet. Här skulle institutets bibliotek finnas, som jag försökte hitta på sent 1980 tal, men bara fann en garderob med lite osorterad teologisk litteratur i på några hyllor. Men arbetsuppgifterna här gjorde att Levenstam efter några år måste lämna över ordförandeskapet i institutet till sin studierektor, Björkman. Björkman hade många förtjänster, men hymnolog var han inte, och han lät kommittén arbeta lika omständligt som han själv arbetat med sin avhandling – och den hade tagit många år. Jag vill eftertryckligt säga att jag tyckte mycket om Ulf, men det var en svår roll han tagit på sig. Anders hade ett annat tempo och andra visioner om praktiskt taget allting: om vad en psalm var, om vad en psalmbok var, om tidsplan och arbetsmetod. Och det smittade av sig på oss andra. Jag ska inte gå in på detta närmare, det har beskrivits av Rune Pär Olofsson i hans bok.

Vi hade våra första trevande sammanträden här på St. Sköndal. Sekreterare var den vänlige, korrekta och kommittékunnige expeditionschefen, dvs. chefsjuristen, vid jordbruksdepartementet, Berndt Erneholm. Han var också ett exempel på hur Anders knöt människor som han fäst sig vid till arbetet. Anders hade fått förtroende för Berndt i något sammanhang. Detsamma gällde Anna-Brita Bodén som blev biträdande sekreterare. Berndt blev ett trygghets ankare för Ulf Björkman som nog plågades av en stor portion rädsla för att vi inte skulle agera kommittémässigt korrekt och få på tafsens för det av regeringen. Anders bekymrade sig inte ett dugg om detta: kommittén var väggarna kring verkstaden. Han tyckte Ulf prioriterade väggarna. Men inte verkstaden med de glödande ugnarna, som var Anders plats och livsrum.

Vi var på gång fast det gick trögt och vi sysslade nästan mer med reseräkningsblanketter och förordningar än med psalmtexter. Vi försökte, på Harald Göransson's initiativ, blåsa liv i jobbet genom att förlägga ett veckosammanträde upppe i Tällberg, andra namnet i min rubrik, underbart beläget ovanför Siljan mellan Rättvik och Leksand. Det blev så småningom flera. Där hade nämligen koralboken 1939 en gång satts samman under ledning av

marmorlobby, TV på rummet och vitvinsbräserad gösfilé på bordet. Han valde ett anspråkslöst hotell, Temperance, där rummet kostade 25 kronor natten. Standarden kan illustreras av en liten episod. En morgon stod han inte i korridoren när vi skulle ge oss iväg till mötet och när jag väntat länge frågade jag värden, en vithårig farbror från Småland, om han sett kyrkoherde Frostenson gå iväg. Nej, det hade han inte. Men han kanske sov? Gubben böjde sig ner och kikade i nyckelhålet. "Jo män, han sover allt fortfarande". - Tågresa tog sin tid och vi använde den till att titta i sänghäften. Anders var nyfiken på utländska texter för ungdom och jag hade genom jobbet tillgång till en del. Jag är fortfarande osäker på om det var på en sådan resa han fick syn på den tyska texten "Die ganze Welt hat Gott uns überlassen", den som senare blev "Guds kärlek är som stranden". Jag vet att vi tittade på den i alla fall, och Anders gjorde en, som han trodde, översättning. Det var det ju inte. Men meter och rytm i första raden stämmer i alla fall. En annan text vet jag med bestämdhet emanerar från en sådan tågresa. Det är nr 25 i psalmboken, "Högt i stjärnehimlen". Den tyska texten lyder: "Hilf Herr, meines Lebens, dass ich nicht vergebens, hier auf Erden bin" [övers!]. Det blev ingen översättning, utan en helt ny text.

Kanske Anders inte höll med om att något liv på jorden kunde vara förgäves. Men melodin behöll han. - Arbetet i Lund blev nog den bästa tiden för både Anders och mig. Det var kreativ stämning, god fart. Men naturligtvis inte utan problem för Anders som hade en ansenlig mängd texter uppe på bordet. Alla texter var anonyma. Vi visste inte vem som skrivit vad. Olov Hartman kunde man ibland spåra genom de hårt smidda texterna, späckade med bibelallusioner, svårgenomträngliga men med en hisnande metaforik. Bo Setterlind ströslade ymnigt små texter med stjärnor, änglar och Maria. Men Anders? Det blev en stor överraskning när sigillet bröts i slutvåndan. Han hade en ovanlig förmåga att variera sina texter, som aldrig körde ner i rutinens hjulspår. Efteråt kan man i och för sig se att han hade några få återkommande favoritformler och fraser, som t.ex. "han mitt ibland oss bor". Han deltog återhållsamt i diskussionerna. När vi röstade väntade han in allas "ja" innan han själv sa "ja". Ibland kunde han ensam säga "nej" till en text som var hans egen. När det stod och vägde, sa han "Jag följer Esbjörn". Belfrage var, med sitt breda kunnande om både gammal psalm och modern lyrik, en tillförlitlig psalmskompass. Jag ska inte fördjupa mig i detaljer, men kan inte låta bli att berätta en

teologiprofessorn, biskopen och kompositören Gustaf Aulén, han som sen mer än 90-årig blev en av de främsta försvararna när Anders text ”Guds kärlek är som stranden” angreps från gammalkyrkligt håll. Hur som helst, här fanns psalmtradition i väggarna och kanske det skulle hjälpa. Det gjorde det inte. Och Anders liksom visnade. Han hade väntat så mycket kreativ kraft, förlösning, men fann en grupp amatörer som satt och småpetade i texter som han för länge sen hade fått professionellt bedömda av författare, litteraturkritiker, professorer i Svenska akademien och andra. Vi andra förstod inte Anders frustration, tyckte bara han var jobbig. Vi tyckte vi gjorde vad vi skulle. Men för några av oss blev det snart klart vad det handlade om. – Vid ett sammanträde uteblev Anders. Han fanns inte på sitt rum, inte på toaletten, vi ropade ute bland snötyngda granar och backar där vi nyss åkt skidor, Anders om jag minns rätt i trenchcoat, lågskor och med en stav, men utan resultat. Vi satte oss till bords igen i koralstugan, bland de väggfasta och stiltrogna fällbänkarna med sina randiga förhängen. Och vi var oroliga. Jag vet inte varför, men jag drabbades av en misstanke, gick fram till en av fällbänkarna, alltså ett slag trång dubbelsäng, drog förhänget åt sidan – och fann Anders där försänkt i

oskuldens djupaste slummer. Jag tror jag började förstå något då. Att det här gick inte.

För att göra en lång historia kort funderade Anders ut och fick igenom en genial lösning på arbetsproblemet. Vi hade lite konspiratorisk kontakt, Anders, Harald G, Esbjörn och jag innan, så att han hade försäkrat sig om kommitté-majoriteten för sitt förslag. Det gick ut på att vi, på grund av materialets omfång, borde förbereda kommitténs behandling av materialet i dels en textgrupp och dels en musikgrupp. Och så blev det. Ulf gick med på det, och jag tror han kände en viss lättnad. Textgruppen förlades till Lund, tredje adressen, inte minst för att kommitténs litterära expert Esbjörn Belfrage fanns där. I gruppen ingick Anders, författaren Olov Hartman, musikern Bertil Hallin, och prosten, författaren och kompositören Inge Löfström, som var en utmärkt och begåvad ordförande och jag själv. Sekreterare blev Göran Bexell (senare i livet rektor magnificus för Lunds universitet) som också visade sig vara en fin psalmförfattare. Det slumpade sig så att Anders och jag tog samma tåg fram och tillbaka från Stockholm och också bodde på samma hotell under de år Lundagruppen verkade, fram till 1974. Anders var, som hans son Sven en gång sa, inte intresserad av hotell med

liten anekdot som inte publicerats någonstans. När Lundagruppen hade gjort sitt arbete färdigt med det förslag som så småningom blev *Psalmer och Visor 76*, skulle kommittén ha ett slutsammanträde kring materialet. Vi behövde resa bort ansåg Harald Göransson och Anders, och fick Ulf Björkman under motstånd med på att ta en charterresa till Tunisien, i oktober 1974 eller 75. Vad skulle departementet säga? Men departementet sa ingenting. Harald fick med sig en synt av första historiska modellen, med tre inställningar på: orgel, piano och honky-tonk. Med den senare inställningen spelande han Månskenssonaten för oss. På flygresan ner fick jag i uppdrag att hjälpa Anders lite tillräta. Vi satt bredvid varandra på planet, då stewarden, en ung man, stannade till bredvid oss, tittade på Anders och sa: "Förlåt, är det inte kyrkoherde Frostenson?" Jo, det var det ju. Det visade sig att stewarden var från Lovön och att Anders hade varit hans konfirmationslärare. Anders frågade, på sitt typiska sätt, efter föräldrar och syskon och mostrar. Efter ett ganska långt samtal frågade stewarden avslutningsvis: "Får jag bjuda kyrkoherden på en whisky?". Det fick han. På återresan en vecka senare satt jag på nytt bredvid Anders. En ny steward passerade långsamt. Anders stannade

honom och frågade: "har jag konfirmerat er?". Det hade han inte, stewarden såg ut som en fågelholk i ansiktet, men det var ett intressant försök. Och ett exempel på Anders sinne för practical jokes.

Arbetet gick sen in i nya faser. Det flöt nu på ganska bra: vi hade fått bra rutiner och 1980 en ny och fast ordförande med konstnärlig känsla i f.d. biskopen Olle Nivenius. Men den nya fasen, från 1977, blev tung för Anders. Hans vision av en ekumenisk psalmbok hade visserligen slagit igenom och tagit form, och det gladdde han sig åt. Men han kom nu att belastas med något han egentligen inte ville ha. Kommittén fick utvidgat uppdrag att revidera den gällande psalmboken. Varje psalm i den diskuterades utifrån tre alternativ: Behålla oförändrad, utesluta, eller bearbeta. Vilka som skulle behållas, och vilka som skulle tas bort, vållade egentligen inga bekymmer. Som underlag hade vi en omfattande undersökning av Statistiska Centralbyrån. Bekymmer vållade däremot de som skulle bearbetas. Att ändra psalmer var som att sätta sig på en tunna krut där stubinen tändes bara man plockade bort ett "Ack". Det visste vi. Psalmbokens historia består av en serie explosioner. Den gamla psalmboken, som man klagat på, tycks alltid plötsligt få något slags helgon- och

oberörbarhetsstatus. Vi bådade upp en kader tänkbara medarbetare med olika inriktning – som Jan Arvid Heilström, Karl Gustaf Hildebrand och Augustin Mannerheim – och så Anders. Det visade sig att han fick ta på sig betydligt mer än alla andra och betydligt mer än han egentligen önskade, för ingen annan ville. Av plikt mot sin vision offrade han sig för att det hela skulle föras i hamn. Han var trött, han blev ledsen över all hånfull kritik, och han var ensam. Här kan man tala om utanförskap, även om vi i kommittén såg och stöttade honom. – Han levde dag och natt med de gamla psalmerna. Jag hade vid den tiden efterträtt Erneholm som kommitténs huvudsekreterare. Det hände inte sällan att han ringde, helst runt halv tolv på kvällen, och började mitt i en mening om någon text han höll på med. Han ville bolla alternativa formuleringar men tänkte inte på att vi inte båda två satt vid samma skrivbord kring samma text och delade allt. Det var därför lite svårt ibland att fatta vad samtalen egentligen handlade om och gick ut på, men stödd av mina trötta hummanden pratade han på länge tills han slutligen, utan förvarning, sa: ”Ja då säger vi det”, och så luren på med en smäll. Det var inte utan förtjusning jag såg Olov Hartman beskriva samma sak i sina memoarer. Och där stod man i pyjamas barfota och

klarvaken på det kalla golvet och tittade på stjärnorna över Bromma. Samtidigt tror jag att han mitt i alltsammans roades av hantverket. Alla andras bearbetare stånkade när man bad dem rätta till sina texter, Anders kastade sig nästan alltid över uppgiften med entusiasm. Inte sällan ändrade han på eget bevåg sina egna tidigare bearbetningar. Rättelserna skrev han ut på maskin, men inte hela versen utan bara den rad som gällde. Han numererade raden och staplade så rad på rad på rad efter varandra med sina respektive koder: psalmnummer, versnummer, radnummer. När pappret tog slut använde han marginal, sidhuvud, sidfot och handstil. Meningen var att vi skulle klippa ut raderna och klistra in dem i texten. Låt mig bara säga att det var pilligt och tidsödande. När vi sen öppnade våra pärmar vid nästa sammanträde kunde det hända att en svärm av små vita lappar, seglade ut över rummet, som mal ur en sprucken malgarderob, och försvann någonstans. Energiskt marknadsförde han våra bearbetningsförsök för att se vad som höll och vad som inte höll, i skrifter, på skivor och genom konferenser över landet.

Anders fick utstå kritik för att han både skrev och valde ut psalmer för den nya psalmboken. Man jämförde honom på den punkten med Johan Olof Wallin, som alltmer tog över

psalmboksarbetet på sin tid, i början av 1800-talet. Men skillnaden var stor. Wallin dominerade sin omvärld, han ratade, rättade och röt, han skrev om andras texter – inte minst den stackar Hedborns – och var ganska diktatorisk. Anders var på alla de punkterna en anti-wallin. Att han textmässigt kom att dominera berodde på, som jag själv sagt någon gång: ”han var helt enkelt bäst”. Och valet av hans texter överlät han konsekvent till oss andra. Vi kände oss aldrig stå under utpressning. Vi visste var vi hade varandra. Kritiken mot honom var alltså på alla punkter obefogad. Skulle någon kritiseras var det i så fall kommittén. Men Anders var känslig på den här punkten och talade flera gånger om att lämna kommittén just av jävs-skäl. Och så ville han få utrymme att skriva nya texter. Det var där han hade sitt hjärta. Men vi behövde honom, vi övertalade och han stannade kvar. Han tog på sig bearbetaren trista ok för att ingen annan ville det. Men till slut, när allt skulle justeras 1984, avgick han ur kommittén, reellt och formellt. Han hade gjort sitt.

Och alla och inte minst jag själv kunde bara säga tack. Tack Anders för att du tog mig med, för det var du som gjorde det, och att jag fick vara med hela sträckan på denna stora unika resa.